

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

ERDŐDY-HUSZÁROK¹ az 1788-iki török hadjáratban.

II. József császárnak végeredményében dicstelen török háborúja (1787—1791) sok alkalmat szolgáltatott arra, hogy a magyar katona, főleg pedig a huszárság retenthetetlen bátorságát, vakmerőségét s ügyességét újabb hadi tényekkel bizonyítsa. A magyar regimentek kivétel nélkül hőiesen küzdöttek, s hogy a háború a császári seregre nézve mégis oly silány eredménnyel, a birodalomra nézve pedig oly óriási kárral járt, bizonyára nem rajtuk, hanem a gyalog hadvezetésen, s utóbb, a béke megkötésénél a diplomácia ügyetlenségén múlt.

A török hadjáratban résztvevő magyar huszárezredek közül különösen a «Gróf Erdődy Magyar Lovas Regimentje» tüntette ki magát, mely 1788-ban *Coburg Józsiás* herceg galicziai, utóbb pedig *Splényi* altábornagy erdélyi hadtestébe volt beosztva,² s mint ilyen a moldvaországi csatatéren működött.

Az ezred vitéségéről egykorú forrásunk³ a következőket írja:

¹ Az ezred 1689 februárjában állítottatott fel s eredetileg *gróf Czobor Ádámnak* adományoztatott. Még ugyanez évben *gróf Pálffy János* lőn az ezred tulajdonosa, ki azt 1700-ig bírta. Ez évben *Ebergényi* generális kezére adatott, kinek az ezred huszonnégy évig képezte tulajdonát. 1724-ben *gróf Csáky Dénes* főhadvezér, majd ennek 1741-ben bekövetkezett halálával *gróf Nádasdy Ferencz* főhadvezér nevezetett ki ezredtulajdonossá. Az ezred 1783-tól viselte *gróf Erdődy János* generális nevét. A XVIII. század vége felé ezen huszárezred legénysége leginkább Fejér, Veszprém, Vas és Sopron vármegyékből került ki. A fent érintett török háborúk idején a herceg *Eszterházy Antal* gyalog regimentjéhez tartozó rekrutákból szedték belé az ifjakat, ha reájok szükség volt.

² *Rónai Horváth Jenő*. Magyar Hadi Krónika. Budapest, 1897. II. r. 437. l.

³ *Hadi és más nevezetes történetek*. Első szakasz. Bécsben, 1789. 21—26. l.

«A mostani Török háborúnak kezdetével ujj alkalmatoságot kapott (a regiment), érdemeinek tetézésére. Az első remekjét hajdani vitézségének megtette mindjárt, a közelebb lefolyt 1788. esztendőben, Böjtmás havának 22. napján, a midőn Oberster *Fábry*, Major *Révay*, és *Szörényi* Kapitány gyors és okos vezérlések alatt *Moldovában Bottusán* városát, vidékével együtt, elfoglalta és ezen szándékában meggátolni kívánó *Ibrahim Nazir* Basát, 900 válogatott népével együtt, *Jászvárosa*¹ felé, három mértföldig visszaverte.

Ezen hónap még el nem múlt, hogy Oberster *Fabry* a megfutamtatott *Ibrahim* Basát felkereste, azt *Lárga* tájján megtámadván, tanyázó helyéről felkergette és ekképpen *Jász* városához közelebb nyomult. A felrezzent *Basa*, népét *Bulbosához* visszavonván, *Izmáel* fele verte a készülőt, a hová *Ipsylándi*, a *Moldvai Fejedelem* is szándékozik; hanem más uton. *Fábry*, véle született szemességéhez képest, melly szép tulajdonság minden igaz katonának ugyan, de kivált egy jó hadi Vezérnek, megkivántató tzimere; a dolognak miben létét kitanulván, *Ipsylándinak* útját elállá, személyjét udvari *Tisztjeivel* s minden vele levő vagyonával egyetemben kézre keríté és *Csernovicsba* küldé; maga pedig hadi népével együtt *Jász* városába bészállá.²

Hogy a győzelmekre, nem tsak vaktában találtak az *Erdődi Huszárok*, hanem hogy átallyában jó katona a *Magyar* az ellenség ellen is, különösen pedig a *Török* ellen, megbizonyították ök azt, több más regementbéli véreikkel együtt, *Chotzim*³ tájján is, *Szent Jakab* havának 28-ik napján. Itt az ellenség száma állott 4000 emberből, rész szerint *Törökből*, rész szerint pedig *Tatárból*, mellynek is ő a nagyobb részével népünknek jobb szárnyát akarta megkerülni. Eszre vévén *Képiró*, ezen nemes Regementnek fő Strázsamestere, az ellenség szándékát, szava után halgató népét nagy gyorsasággal s okossággal öt tsoportban annak ellenébe állítá. Az ellenség elkezdte ugyan az ütközetet: de ekkor tsak hamar hátrálni kezdett; hanem másod izben annál nagyobb dühösséggel rohana, isszonyú rijjadások s rémítő kiáltások között, sokkal kevesebb számú népünkre; a mi igaz, tsak

¹ Jasszi, Moldvaország volt fővárosa.

² Jasszi megszállása 1788 április 19-én történt. (R. Horváth Jenő, i. m. II. 437. l. és *Marczali Henrik*. Magyarország története III. Károlytól a bécsi kongresszusig. (1711—1815.) Budapest, 1898. 451. l.)

³ *Chotim*. E vár 1788 július 2-án záratott körül s a galicziai hadtest *Szuworow* orosz hadosztályával együtt szeptember 19-én kényszerítette megadásra. (R. Horváth Jenő i. m.)

igaz, oly erőssen fogta a dolgot, hogy már Huszárjaink tovább véle kikötni nem merészlettek volna, hanemha Képiró Fő Strázsamester Urnak ritka bátorságú példája, beléjek új lelket adott volna, melytől lelkesítettvén, már nem egyébről, hanem tsak vagy győzelelemről, vagy Hazájokért való magok feláldozásokról gondolkoztak; minekoká-éit is magokat elszánván, már lankadni kezdett karjaikat, mintegy megújúlt erővel, a további viadalra ismét felvonták, villám módjára az ellenség közzé tsapának, azt visszaverék, és három órákig tartott verekedés után is, a tsata piatzot diadalmassan megtarták. Ezen tsatában egy *Makrantzi* nevezetű közember igen különös bátor szívűséggel forgatta magát, úgy hogy egy nagy érdemű Generális Ur is (hozzánk botosítani méltóztatott, s háláadó szívvel vett betses levelében), méltónak ítélte tselekedeteit az említésre. Tudniillik az említett Makrantzi néki vága egy izmos Töröknek. Ez a vágás közben amannak kardját megkapá. Makrantzi mindazáltal meg nem ijjed, hanem torkon kapja ellenségét, s a földre teríti, de ennek mások segítségére érkezvén, Makrantzit árkánnyal elfogák, de Makrantzi itt is megmutatá, hogy nevét magával hordozza, mert a vélt prédájával sebessen visszafordult ellenségének utána ragaszkodik, s azt levágta.

A nemes Erdődi Huszár Regimentnek nagy ditsőségére szolgál továbbá, hogy kebelbéli vitéz Kapitányról, *Piatsek* Urról, a virtust betsülni tudó *Elmpt* Orosz Generális Ur oly nemes vallást tett, hogy ő fenn nevezett Huszár Kapitány Ur vitézségének köszönheti nagy részént, a *Pruth* vizénél 7000-nél számosabb ellenségen, magának tsupán 8, annak pedig 200 ember kárával vett győződelmét. Ugyan Augusztusnak 30-dikán adta Képiró Ur, ujj Tisztségre, úgymint Oberstleidinantságra lett emeltetésének alkalmatosságával, ismét ujj próbáját maga s Huszárjai vitézségének. Mert az említett napon *Beltzestinél* tsupán ezred magával 7000 ellenséget nyoltz izben diadalmasan visszavert, és midőn az ellenség még kilentzedszer is vakmerőségre vetné magát, azonban pedig *Gr. Nemes* Oberstleidinánt Ur, vitéz Székelyeivel alkalmas időben érkezvén, az ellenségnek hátulról kerüle, mind a két részről tüzessen fogván a dolgot, a 7000 embert a bámulásig úgy megverték, hogy 700-an közülök elvesztek, 28-an rabokká lettek, s három zászlók is a mieink kezekre birtak. Itt *Kálmány* Kapitány Ur, maga Svadronnyával 50 Törököt végzett ki a világból, egy *Kralikovits* nevezetű közember pedig, a Képiró Oberster Ur bizonyítása szerint, tsupán maga öt tsalmásnak járt végére. A vert hadat a győzedelmes nép egész Jász városáig üzé, s az ujjonnan választatott Fejedelemre s Tatárkhanra is, kik még két Basákkal együtt Jász városában valá-

nak, úgy reájok ijesztett, hogy azok minden népeikkel együtt, sietéssel a városból kilopólván, nyakra-főre egész négy mértföldig szaladának, s eltározásokkal, az újj vendégnek, úgymint *Splényi* hadi Vezérnek, népével együtt, ha mind kéntelen is, szállást engedének.

Valamint jól kezdték. ditséretessen folytatták, úgy derekasan is végezték az Erdődi Huszárok az elmúlt 1788-dik esztendőben Oktobernek 14-dik napján vitézkedéseket. Történt tudniillik, hogy az említett napon, az ellenség, három tsapatban, igen feles számmal a Feldmarsal-Lieutenant *Splényi* alatt levő, két folyóviz, úgymint *Szereth* és *Tatros* között fekvő népünkre dühösen reá tsapot. Midőn látná *Fábry* General-Major, hogy az ellenség főképpen a bal felől négyoszteg formában álló népnek esett, odarendelé Major *Novákit*, s Oberstleidinánt *Nemest*, amazt egyg osztály Erdődi, ezt pedig egyg osztály Székely Huszárokkal együtt, kik bevágván magokat az ellenség közibe, tsak hamar 54-et leaprítottak. Mellyet látván az ellenség, futásnak vevé a dolgot. A mieink közülök 5-öt elevenen elfoganak, 2 zászlót is, 46 lovakkal együtt elvevének.

Valóban egyg egész könyvet kellene írnnunk, ha ezen nemes Regementnek minden vitéz tselekedeteit elő akarnánk számlálni. Elég léssen, ha megjegyezzük, hogy a kiknek szerentséjek lehet ez nemes Regementet közelebbről esmerni, közönségesen megvallják, hogy tagjai mind vitézkedésekre, mind pedig külső tekéntetekre nézve egygőre egygyre Mársnak valóságos magzati. Szükség azonban, hogy ezen itt következő Tiszteik, a maradékoknak például feltétessenek a vitézkedésben : Oberster (már mostan [1789-ben] Generális) *Fábry*; Major (most Obester Barkó Regementjében) *Képiró*; mostani Oberster *Kosztolányi*; Kapitány (most Major) *Piátsek*; Major *Nováki*; azután *Kálmány*, *B. Szörényi*, *Rakowszki*, *Szarvasi* Kapitány Urak, végre *Palugyai*, *Kotsi*, *Szabó* Hadnagy Urak.»

1788 végén az ezred Moldvaországból visszarendeltetett s 1789 elején már a Bánátban feküdt ¹ s utóbb itt, a főseregnél harczolt méltóképen régi hírnevéhez.

Sz. Gr.

Bethlen Gábor lovassága a fehérhegyi csatában, 1620. Gindely Antal a fejedelem életrajzában azt írja, hogy Thurn állítása szerint a Kornis vezetése alatt a fehérhegyi csatában jelen volt magyar lovasok, Bethlen emberei, épen gyávaságukkal tüntek

¹ *Hadi és más nevezetes történetek.* Első szakasz. Bécsben, 1789. 26. l.

ki. mert, a mint mondja, a tulajdonképeni harcban csak tíz emberük esett el, míg a többi a csatatér kőbányái közt a Moldva folyóhoz menekült. Bethlen Gábor a vádat igazoltnak vette és Thurn állításai alapján azt Kornisra is kiterjesztette, kit a beállott rendetlenség főokozójának nyilvánított.

A minapában a londoni Public Record Office iratai közt lapozgatva, egy angol ember, névszerint Sir Francis Nethersole egy levelére akadtam, melyet ez Drezdából írt 1620 november 16-án (ó-styl) s melyben latolja a csatavesztés okait. Prágában megfordult a csatavesztés után s ott mindenesetre alkalma volt értesülést szerezni magának a magyar lovasság magaviseletéről s miután akkorában már nápolyi, spanyol és egyéb külföldi vitézek őrizték a kapukat, még azt is föltehetjük, hogy mindkét részt volt alkalma kihallgatni. Ő, úgy mondhatjuk, előbb az angol követ volt V. Frigyes udvaránál Prágában.

Egyik főoka a csatavesztésnek Nethersole szerint, az volt, hogy V. Frigyes király serege forcirozott marsokban volt kénytelen Prága védelmére sietni, hegyes utakon keresztül hatolni és azért kifáradva érkezett meg a csatatérre, hol nem volt ideje előnyösen elhelyezkednie és magát kellőleg elsáncolnia, hanem az ellenség támadásának kitéve, ennek közelében kellett tábort ütnie. A mi a lovasságot illeti, a cseh király csapatai szerinte nagyon túl voltak szárnyalva nemcsak szám szerint, hanem haderő szerint is (extremely overmatched in cavallery both for forces and number), mert a magyar segédcapatok még egy napi úton voltak Prágától. A már megérkezett (magyar) lovasok pedig rosszul voltak fölállítva a harczélen és egy csöppet sem állták meg helyüket, hanem visszaestek és zavarba hozták a többi lovasokat is és ily módon valamennyiüket megszalasztotta az ellenség. (The old being misplaced in the front stooede not awihitt and giving back disordered the rest of the horse and were so all putt to route.)

A lovasok, kik elvesztették a csatát, oly jól menekültek meg, hogy valami negyvennél többet nem öltek meg közülök. A magyarok közül sokan odahagyták lovaikat, mások átusztak rajtuk a Moldván és elragadták magukkal azokat a saját nemzetükből valókat is, kik segélyükre jöttek. (Foreign State papers. — German Empire).

Ez bizonyára az a 8000 főnyi magyar sereg volt, melyet Bethlen Gábor a cseh király segélyére küldött s mely november 8-án este felé Böhmisch-Brod és Schwarzkostelez vidékére érkezett, ugyancsak Gindely elbeszélése szerint.

Közli: KR. L.